Journal of Educational Sciences *(JES)*

Original Article

Fall & Winter, 2026, 33(2), 21-32. ISSN (E): 2588-672x
DOI: 10.22055/edus.2023.44025.3469 https://education.scu.ac.ir/

The Lived Experience of Teachers, Administrators and Parents Regarding the Responsibility of Primary School Students

Hedyeh Mohammadzadeh[1], Afsaneh Naraghizadeh[2], Parvin Samadi[3]

1. M.Sc. Student, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Educational and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Educational and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran.
3. Professor, Department of Educational Administration and Planning, Faculty of Educational and Psychology, Alzahra University, Tehran, Iran.

Article Info

Received: 19 Oct 2025
Revised: 05 Dec 2025
Accepted: 21 Dec 2025
Published: 23 Aug 2026

Corresponding Author:
Hedyeh Mohammadzadeh

Email:
hedihmohamdzadh@gmail.com

Keywords:
Responsibility; Commitment; Regularity; Primary School Students; Educational Practices

Abstract

This qualitative study aimed to explore the dimensions and determinants of responsibility among primary school students from the perspectives of teachers, school administrators, and parents. Using thematic analysis, semi-structured interviews were conducted with 24 participants, including 8 teachers, 7 school administrators, and 9 parents, until theoretical saturation was reached. The findings indicate that responsibility is a multidimensional construct shaped by the interaction of familial, personal, social, and educational factors. Participants identified commitment, regularity, accountability, and fulfillment of individual and collective duties as important dimensions of student responsibility. Teachers primarily emphasized individual and classroom-based assignments and varied assessment practices, whereas school administrators focused more on teamwork, collective activities, and organizational strategies. The findings suggest that the development of responsibility cannot be achieved through isolated efforts within a single educational setting. Rather, it requires coordinated and complementary efforts among parents, teachers, and school administrators. Providing students with meaningful individual and collective responsibilities, together with diverse educational and assessment practices, can support the gradual development of responsible behavior during the primary school years.

How to Cite: Mohammadzadeh, H., Naraghizadeh, A., & Samadi, P. (2026). The lived experience of teachers, administrators and parents regarding the responsibility of primary school students, *Journal of Educational Sciences (JES)*, *33*(2), 21-32. https://doi.org/10.22055/edus.2023.44025.3469 [Persian]

علوم تربیتی

مقاله پژوهشی

پاییز و زمستان ۱۴۰۵، دوره چهارم، سال ۳۳، شماره ۲، ص‌ص: ۲۱-۳۲.
شاپا آنلاین: ۲۵۸۸-۶۷۲X
DOI: 10.22055/edus.2023.44025.3469
https://education.scu.ac.ir/

تجربه زیسته معلمان، مدیران و والدین از مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی

هدیه محمدزاده[۱]، افسانه نراقی‌زاده[۲]، پروین صمدی[۳]

۱. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران.
۲. استادیار، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران
۳. استاد، گروه مدیریت و برنامه‌ریزی آموزشی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران

اطلاعات مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۷/۲۷
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۰۹/۱۴
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۹/۳۰
تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۶/۰۱

نویسنده مسئول:
هدیه محمدزاده

ایمیل:
hedihmohamdzadh@gmail.com

واژه‌های کلیدی:
مسئولیت‌پذیری، تعهدمداری، نظم‌پذیری

چکیده

پژوهش حاضر با هدف واکاوی مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان ابتدایی از دیدگاه معلمان، مدیران و والدین انجام شد. این مطالعه به لحاظ هدف کاربردی، از نوع کیفی، به روش پدیدارشناسی و با رویکرد تحلیل مضمون بود. مشارکت کنندگان در پژوهش معلمان، مدیران و والدین بودند. ابزار پژوهش مصاحبه نیمه ساختارمند بود که با ۸ نفر از معلمان، ۷ نفر مدیران و ۹ نفر والدین به اشباع نظری رسید. جهت تعیین پایایی ابزار ار روش بازآزمون استفاده شد و مقدار ۰/۷۹ برآورد گردید. همچنین برای روایی ابزار از روش مثلث‌سازی استفاده شد. بدین منظور سؤالات مصاحبه از دیدگاه سه گروه معلمان، مدیران و والدین دانش‌آموزان دوره ابتدایی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج تحلیل مضمون پاسخ‌های معلمان، شامل شش مضمون فراگیر؛ ویژگی‌های دانش آموز مسئولیت پذیر، مضامین اثرگذار بر مسئولیت‌پذیری دانش آموزان، اقدامات معلم برای مسئولیت‌پذیری دانش آموزان، شیوه ارزشیابی از مسئولیت‌پذیری دانش آموز و پیامدهای مسئولیت‌پذیری بود. همچنین ۱۳ مضمون سازمان دهنده و ۸۲ مضمون پایه استخراج گردید. همچنین نتایج تحلیل مضمون مصاحبه مدیران، چهار مضمون فراگیر شامل ویژگی‌های دانش آموز مسئولیت‌پذیر، مضامین اثرگذار بر مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان، اقدامات مدیر برای مسئولیت پذیری نمودن دانش آموزان و پیامدهای مسئولیت پذیری و نیز ۱۲ مضمون سازمان دهنده و ۷۵ مضمون پایه استخراج شد. در نهایت نتایج تحلیل مضمون مصاحبه والدین، شامل چهار مضمون فراگیر؛ ویژگی‌های فرزند مسئولیت پذیر، مضامین اثرگذار بر مسئولیت‌پذیری فرزند، اقدامات والدین برای مسئولیت پذیری فرزند و پیامدهای مسئولیت پذیری بود که در این خصوص ۸ مضمون سازمانده و ۲۸ مضمون پایه استخراج شد.

استناد به این مقاله: هدیه محمدزاده، ه.، نراقی‌زاده، ا.، و صمدی، پ. (۱۴۰۵). تجربه زیسته معلمان، مدیران و والدین از مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی ، علوم تربیتی، (۲)۳۳، ص‌ص: ۲۱-۳۲. https://doi.org/10.22055/edus.2023.44025.3469

مقدمه

رشد و تقویت حس مسئولیت‌پذیری به عنوان یکی از اهداف مهم تعلیم و تربیت، همواره مورد توجه برنامه‌ریزان، معلمان، مربیان و والدین بوده است. برخورداری از این ویژگی به عنوان سرمایه‌ای ارزشمند، در شکل‌گیری روابط اجتماعی، همدلی و تعامل سازنده با محیط نقش دارد؛ به‌ویژه در افرادی که مهارت‌های اجتماعی محدودتری دارند. شکل‌گیری مسئولیت‌پذیری از دوران کودکی می‌تواند زمینه‌ساز رشد فردی، بلوغ فکری، بهداشت روانی، افزایش اعتمادبه‌نفس و خودپنداره مثبت شود (Abbasiyan et al., 2024). با وجود این، حمایت افراطی والدین و ندادن فرصت تجربه مسئولیت به کودکان می‌تواند مانع رشد این ویژگی شود؛ در حالی که کودکی و نوجوانی دوره‌ای اساسی برای پرورش مسئولیت‌پذیری است (Alexander et al., 2017). مسئولیت‌پذیری به معنای تعهد درونی فرد برای انجام مطلوب وظایفی است که بر عهده او قرار گرفته است (Hutt et al., 2020). پژوهش‌ها نشان داده‌اند خودکارآمدی با مسئولیت‌پذیری رابطه مثبت دارد و تقویت باور فرد نسبت به توانایی‌های خود، زمینه پذیرش مسئولیت‌های بیشتر را فراهم می‌کند (Rostami & Banaei, 2023؛ Yousefi, 2024). همچنین مسئولیت‌پذیری با مؤلفه‌های روان‌شناختی و مهارت‌های فردی مرتبط است. آموزش شایستگی هیجانی می‌تواند خودکنترلی و تنظیم هیجان دانش‌آموزان را بهبود دهد؛ مهارت‌هایی که در شکل‌گیری رفتارهای مسئولانه نقش دارند (Ghadampour et al., 2026). علاوه بر این، شیوه‌های فرزندپروری و آموزش‌های مبتنی بر الگوهای تربیتی می‌توانند بر روابط اجتماعی و رفتارهای دانش‌آموزان اثرگذار باشند و نقش خانواده را در رشد این ویژگی برجسته سازند. در محیط مدرسه نیز مسئولیت‌پذیری از طریق عملکردها، تعاملات آموزشی، رفتار معلمان و نظام برنامه‌های درسی و پرورشی شکل می‌گیرد. بنابراین، ضعف در شکل‌گیری این ویژگی می‌تواند با مشکلاتی مانند افت تحصیلی، گریز از مدرسه و کاهش مشارکت دانش‌آموزان مرتبط باشد (Amini Kehrizsangi & Hossein Qolizadeh, 2023). همچنین مسئولیت‌پذیری تحصیلی در ارتباط میان خودباوری و رضایت تحصیلی با نگرش به تحصیل و آینده شغلی نقش واسطه‌ای دارد (Alisofi, 2025). از این منظر، مدرسه علاوه بر انتقال دانش، وظیفه پرورش شهروندانی مسئول و دارای مهارت‌های اجتماعی را بر عهده دارد؛ چنان‌که یونسکو نیز هدف آموزش را فراتر از یادگیری محتوای درسی و شامل رشد ابعاد جسمی، ذهنی و اجتماعی دانش‌آموزان می‌داند (Lunenburg & Ornstein, 2019). شواهد پژوهشی نشان می‌دهد ضعف مسئولیت‌پذیری فردی و اجتماعی از چالش‌های مهم تربیتی جوامع امروز است. برخی مطالعات از پایین بودن سطح مسئولیت‌پذیری در میان نوجوانان گزارش کرده‌اند (Vakilha et al., 2017) و یافته‌های Gudarzi (2018) نیز ضرورت توجه بیشتر خانواده و مدرسه به پرورش این ویژگی را نشان داده است (Gudarzi, et al., 2018). همچنین تحولات فناوری، گسترش ارتباطات و پیچیدگی روابط اجتماعی، نیاز به افرادی مسئول، پاسخگو و توانمند در تصمیم‌گیری را افزایش داده است. آموزش مسئولیت‌پذیری به کودکان کمک می‌کند مسئولیت احساسات، شناخت، رفتار، سلامت، موفقیت و روابط خود با دیگران و محیط را بپذیرند (Pashaei & Hassani, 2022).

با توجه به نقش هم‌زمان عوامل فردی، خانوادگی، آموزشی و اجتماعی در شکل‌گیری مسئولیت‌پذیری، بررسی تجربه زیسته افراد درگیر در فرایند تربیت اهمیت دارد. معلمان، مدیران مدارس و والدین هر یک از زاویه‌ای متفاوت با رفتارهای مسئولانه دانش‌آموزان مواجه می‌شوند و دیدگاه آنان می‌تواند ابعاد مختلف این پدیده را آشکار سازد. بنابراین، پژوهش حاضر به بررسی سه پرسش اساسی می‌پردازد:

۱- تجربه زیسته معلمان از مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی چگونه است؟

۲- تجربه زیسته مدیران از مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی چگونه است؟

۳- تجربه زیسته والدین از مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی چگونه است؟

روش

پژوهش حاضر، به شیوه پژوهش کیفی و از نوع پدیدارشناسی توصیفی است. محقق در این پژوهش، به بررسی ابعاد مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان ابتدایی از دیدگاه معلمان، مدیران و والدین پرداخته است. با توجه به هدف پژوهش حاضر با محوریت شناسایی مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان ابتدایی، مشارکت کنندگان در پژوهش را معلمان، مدیران و والدین شکل می‌دهند. در پژوهش حاضر با توجه به بحث کفایت و اشباع نظری، مصاحبه با ۸ نفر از معلمان، ۷ نفر مدیران و ۹ نفر والدین (جدول ۱) به اشباع نظری رسید و از آن به بعد دیگر، اطلاعات برای پژوهشگر تکراری شد.

جدول ۱. مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش Table 1. Characteristics of participants in the research

مشارکت کننده Participant	جنسیت Gender	پایه تدریس teaching basis	سابقه خدمت record of service	مدرک تحصیلی degree of education
معلمان	مرد	اول ابتدایی	2 سال	کارشناسی ارشد فنی–مهندسی
	زن	سوم ابتدایی	6 سال	لیسانس آموزش ابتدایی
	زن	اول ابتدایی	20 سال	کارشناس آموزش ابتدایی
	مرد	اول ابتدایی	36 سال	فوق لیسانس مدیریت و برنامه ریزی
	زن	دوم ابتدایی	17 سال	لیسانس ادبیات فارسی
	مرد	سوم ابتدایی	14 سال	لیسانس آموزش ابتدایی
	زن	اول ابتدایی	36 سال	لیسانس آموزش ابتدایی
	مرد	اول ابتدایی	33 سال	کارشناسی ارشد الهیات
مدیر	مرد	ابتدایی	26 سال	کارشناسی ارشد نرم افزار
	زن	ابتدایی	30 سال	کارشناسی ارشد جامعه شناسی
	زن	ابتدایی	23 سال	کارشناسی آموزش ابتدایی
	زن	ابتدایی	30 سال	کارشناسی آموزش ابتدایی
	مرد	ابتدایی	33 سال	کارشناسی آموزش ابتدایی
	مرد	ابتدایی	29 سال	کارشناسی آموزش ابتدایی
	مرد	ابتدایی	33 سال	کارشناسی ارشد مدیریت و برنامه ریزی
والدین		مرد		لیسانس حسابداری
		زن		دیپلم معماری
		مرد		لیسانس مدیریت
		مرد		فوق لیسانس مدیریت بازاریابی
		زن		کارشناسی اموزش ابتدایی
		زن		فوق لیسانس جامعه شناسی
		زن		دیپلم
		مرد		کارشناسی کشاورزی
		زن		فوق دیپلم زبان انگلیسی

در این پژوهش کیفی، نمونه‌گیری به روش هدفمند و ملاکی (شامل مدیران، معلمان ابتدایی و والدینی با حداقل یک فرزند در مقطع ابتدایی و اولویت داشتن فرزندان دختر و پسر جهت غنای تجربی) تا رسیدن به اشباع نظری انجام شد. ابزار پژوهش بر اساس محورهای اصلی طراحی، غربالگری و به ۹ سؤال نهایی تقلیل یافت. جهت تعیین روایی، سؤالات توسط معلمان و والدین پیش‌بینی شد و پس از اجرای مصاحبه آزمایشی و تطبیق برداشت مشارکت‌کنندگان با اهداف پژوهش، ابزار نهایی با استفاده از تکنیک مثلث‌سازی تدوین گردید. همچنین، پایایی ابزار از طریق روش بازآزمون (کدگذاری مجدد نمونه‌های تصادفی در فاصله ۵ تا ۳۰ روز و محاسبه شاخص ثبات) مورد سنجش قرار گرفت (جدول ۲).

جدول ۲. نتایج پایایی ابزار پژوهش (باز آزمون) Table 2. Reliability results of the research tool (Retest)

عنوان مصاحبه The title of the interview	تعداد کل کدها Total number of codes	تعداد توافقات Number of agreements	تعداد عدم توافقات Number of disagreements	پایایی باز آزمون (درصد) Reliability of the Retest
م.5	114	41	32	%72
م.7	60	24	12	%80
م.3	60	27	6	%90
کل	234	92	50	%79

تجزیه و تحلیل داده‌های کیفی بلافاصله پس از هر مصاحبه با پیاده‌سازی و استخراج مفاهیم اولیه (برگرفته از ادبیات کلامی مشارکت‌کنندگان) آغاز و در بازبینی‌های بعدی، مفاهیم مرتبط با متغیر مسئولیت‌پذیری کدگذاری شدند. فرآیند تحلیل نهایی با به‌کارگیری تلفیقیِ هفت گام روش کلایزی و استفاده از دو رویکرد تحلیل تفسیری و ساختاری انجام شد تا مقوله‌های پژوهش استخراج گردند.

یافته‌ها

سؤال اول پژوهش: تجربه زیسته معلمان از مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی چگونه است؟

در پاسخ به سؤال اول پژوهش، متن مصاحبه به معلمان شرکت کننده در پژوهش به کمک تکنیک تحلیل محتوای قیاسی کدگذاری باز گردید که نتایج آن در جدول ۲ آورده شده است:

جدول ۳. نتایج تحلیل مضمون برای متغیر مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان از دیدگاه معلمان
Table 3. Thematic analysis results for the students' responsibility variable from the teachers' point of view

مضامین فراگیر Overarching themes	مضامین سازمان دهنده Organizer themes	مضامین پایه Basic themes	نمونه‌هایی از مصاحبه‌های انجام شده Examples of conducted interviews
ویژگی‌های دانش‌آموز مسئولیت‌پذیر	فردی (شخصی)	نظم و آراستگی، تلاشگری، احترام‌گذاری، تعهدمداری، ایده‌آل‌نگری، خودگردانی، هوشمندی، خوش‌اخلاقی، مسئولیت‌پذیری	م.5: "یه دانش‌آموز مسئولیت‌پذیر باید بتونه از عهده کارهای شخصی خودش بربیاد."
	کلاسی (حرفه‌ای)	تکالیف درسی، مدیریت وسایل تحصیلی، وقت‌شناسی، پذیرش و اصلاح خطا، یاری‌رسانی	م.1: "به نظر من دانش‌آموز مسئولیت‌پذیر علاوه بر اینکه در انجام وظایف شخصی خودش تلاشگر هست، در

			خصوص انجام تکالیف مدرسه و کلاس درس و هر فعالیتی که در این قسم قرار می‌گیره، موفق ظاهر میشه"
مضامین اثرگذار بر مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان	خانوادگی	حریم‌گذاری، نظام‌مندی خانواده، تعامل خانه و مدرسه، کیفیت رابطه والدین، سبک‌های تربیتی	م6 ."معمولاً پدر و مادری که ارتباط قوی و ساختارمندی با کودکانشون دارن و خانواده دارای نظم و قانون هست فرزندان بهتر برای مسئولیت‌پذیر شدن آماده میشن"
	اجتماعی	الگوهای جامعه، جمع دوستان،	م.3:"اجتماع و الگوهایی که کودک در تعامل با اون‌هاست نقش مهمی در تقلید رفتار کودک دارن. دانش‌آموز از رفتار همکلاسی‌ها و هم سن و سال‌های خودش در فامیل، همسایه و دوستان الگوبرداری میکنه"
	شخصیتی	منزوی بودن، بازیگوشی، افسردگی، خشم، کم کاری، ضعف در فهم و یادگیری،	م.7: "بعضی از بچه‌ها ذاتاً کمرو وگوشه گیرن، برعکس بعضی‌های دیگه خیلی شلوغ و آشوبگرن، بطور کلی ویژگی‌های شخصیتی و ارثی نقش مهمی در آمادگی دانش‌آموز برای مسئولیت‌پذیر شدن داره"
	آموزشی	ایجاد اشتیاق و انگیزه، رفتار فردی و حرفه ای معلم، فرایندهای یاددهی–یادگیری	م.2."نقش سیستم آموزشی به ویژه توانایی معلم در مدیریت رفتار دانش‌آموزانش خیلی در تربیت افراد مسئولیت پذیر مهم و حیاتی است"
اقدامات معلم برای مسئولیت پذیری دانش آموزان	تکالیف رسمی	مدیریت تجهیزات و فضای کلاس، واگذاری مسئولیت‌های مشارکتی، هماهنگی‌های اداری، نظارت راهبردی معلم	م 4: "برای اینکه بچه ها رو تشویق به مسولیت‌پذیر بکنم به اون‌ها مسئولیت‌های مختلفی رو واگذار میکنم، مثلاً بعضی‌ها رو مسئول کتابخونه میکنم"
	تکالیف غیررسمی	مشارکت جمعی، تعامل سازنده با اولیا و دانش‌آموزان، یاری‌رسانی در امور منزل، مراقبت از اعضای خانواده، تکریم والدین، مسئولیت‌پذیری دینی	م.7. مصادیق مسئولیت پذیری رو از رفتار دانش–آموز در خونواده پیگیر میشم و از والدینشون در خصوص فعالیتهای دانش آموزانم گزارش میگیرم".
شیوه ارزشیابی از مسئولیت‌پذیری دانش‌آموز	کمی	نظم نوشتاری، غلط‌های املایی، تمیز بودن صفحه مشق یا کاربرگ، تحریر روی خط، پرسش و پاسخ	م.5.توی ارزشیابی های کلاسی از تمام تلاش‌های که دانش‌آموز در راستای همیاری و مشارکت فعالانه در فرایندهای کلاسی داشته استفاده میکنم"
	کیفی	پایش و ارزیابی مستمر، روایت‌گری آموزشی، یادگیری بازی‌محور، ترویج مطالعه	م.6: "به نظر من ارزشیابی درست اینه که مطممئن بشیم آیا دانش‌آموز تغییر رفتار در عملکردش داشته یا خیر؟برای این کار من خودم به شکل ابتکاری از تکنیک بازی و کتابخوانی استفاده کردم و خیلی هم روش مؤثری بوده"
پیامدهای مسئولیت‌پذیری	کوتاه مدت	انجام دادن تکالیف، یادگیری، خوش اخلاقی، خوش قول بودن، عزت نفس، افزایش کارایی	م.3: "وقتی دانش‌آموز مسئولیت پذیری را یاد میگیره شواهدش در نحوه انجام تکالیفش دیده میشه، چنین کودکی اعتماد به نفسش بالا میره و عملکرد تحصیلیش ارتقاء پیدا میکنه"
	میان مدت	رشد همه جانبه شخصیت بر اساس سنش، نظم درونی، انضباط اجتماعی، توسعه (شخصیت)، بهبود تعاملات	م.6 بدون شک بچه‌هایی که مسئولیت پذیر هستند ارتباطات اثربخش و مفیدی میتونن برقرار کنن و شخصیتشون رشد بهتری خواهد داشت"
	بلند مدت	تربیت شهروند مسئول، فرد با سواد و آگاه، کیفیت اینده شغلی	م.7: "جامعه اگه دنبال رشد و تعالیه باید بتونه شهروندان مؤثری رو تربیت کنه. یکی از راه‌هاش تربیت کودک مسئولیت پذیریه که در آینده قرار شغل و پست مهم و کلیدی داشته باشه".

سؤال دوم پژوهش: تجربه زیسته مدیران از مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی چگونه است؟

جدول ٤. نتایج تحلیل مضمون برای متغیر مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان از دیدگاه مدیران

Table 4. Thematic analysis results for the students' responsibility variable from the managers' point of view

مضامین فراگیر Overarching themes	مضامین سازمان دهنده Organizer themes	مفاهیم مضامین پایه Basic themes	نمونه‌هایی از مصاحبه های انجام شده Examples of conducted interviews
ویژگی‌های دانش آموز مسئولیت‌پذیر	فردی	انجام کارهای شخصی، نظافت شخصی، پذیرش اشتباه و اصلاح آن، اعتماد به نفس، حفظ آرامش، علاقه مندی به کار و تکلیف	م.2: "از نظر من مدیر یه دانش‌آموز مسئولیت‌پذیر شخصیت قابل اتکاء و علاقمند به انجام کارها و نظافت شخصیش هست"
	گروهی	تعامل با مدرسه، با جدیت انجام دادن تکالیف، استقلال در انجام کارها،	م.1: " دانش‌اموزای مسئولیت پذیر غالبا در انجام کارهاشون خیلی جدی هستن و مدرسه روی کمک هاشون خیلی حساب میکنه و بسیار فعال هستن"
مضامین اثرگذار بر مسئولیت‌پذیری دانش آموزان	خانوادگی	برخورد خانواده با فرزند، وجود نظم و قانون در منزل، الگو برداری از اعضاء خانواده،	م.7:"خانواده مهم‌ترین عنصر مؤثر در مسئولیت‌پذیر کردن فرزندان است. این تفاوت و ما به روشنی در بین دانش‌آموزان میبینیم. بچه‌هایی که پدر و مادر منظم و قانونمند دارن غالباً مسئولیت پذیرتر از بقیه هستن".
	شخصیتی	ویژگی‌های ژنتیکی، تک فرزندی، خلق و خوی	م.5."تک فرزند بودن معمولا مانع بزرگی برای تجربه مسئولیت پذیری در کودکان هست چرا که والدین در تربیت تک فرزند خود بسیار وسواسی عمل کرده و بچه را لوس بار میآوردند"
	محیطی	محیط زندگی فرد، تأثیر رفتار شخصی معلم و مدیر، همسایگان، محیط زندگی، دوستان،	م.2: "محیط چه اموزشی چه اجتماعی و چه خانوادگی روی رفتار بچه ها تأثیر داره. من خودم شاهد بودم دانش‌آموزی که محل زندگیش روستا بوده و زندگی بهش تجربه مسئولیت پذیری رو تحمیل کرده کرده خیلی از بچه هایی که در شهر زندگی کردن و رفاه داشتن، مسئولیت پذیرن"
	آموزشی	نحوه اموزش، برنامه درسی، اعتماد به دانش آموز، تفویض اختیارات به دانش آموزان، روانشناسی دانش آموز،	م.5: "درکنار خانواده، نقش سیستم آموزشی و برنامه درسی در مسئولیت پذیر بار آمدن دانش‌آموزان بسیار پر رنگه" هدایت کنه"
اقدامات مدیر برای مسئولیت پذیری دانش آموزان	تیمی	کارهای عملی، فعالیت‌های نشاط‌آور، تعاون، همیار معلم، اداره کلاس‌های چندپایه، نظارت بر عملکرد سایر همکلاسی‌ها، انتخاب چرخشی سرگروه برای کارهای تیمی،	م.7: "من شخصاً به عنوان مدیر مدرسه از کارهای تیمی و نشاط آور برای مسئولیت پذیر کردن بچه ها نسبت به خودشون و دیگران استفاده میکنم
	فردی	تناسب توانایی و انتظارات، مشوق‌های درونی و بیرونی، نوشتن برنامه زمانبندی کارها	م.4."اگر از دانش‌اموز بخواهیم تا تکالیف و وانتظارات مدرسه رو در یک برنامه مدون با تاریخ و زمان مشخص تنظیم کنه، کمک بزرگی بهش کردیم تا بتونه مسئولیت پذیری رو تجربه کنه"
	اجتماعی	ارتباط با اولیا، آموزش خانواده ها، تکالیف اجتماعی،	م.5."من به عنوان مدیر جلساتی و ترتیب میدم تا والدین با حضور معلمان وضیت رفتاری کودکان و چالش‌های اون‌ها رو حل و فصل کنن"
	سازمانی	گزینش معلمان کارامد و اثربخش، برنامه های مشخص در هنگام زنگ تفریح، بهداشت حیاط مدرسه، نظم سالن مدرسه، برنامه صبحگاهی، واگذاری اختیارات و پست	م 5: "تربیت دانش‌آموز مسئولیت‌پذیر زیر نظر معلم انجام میشه، پس لازمه که معلمانی در سمت آموزش دوره ابتدایی گزینش بشن که ویژگی‌های شخصیتی و حرفه‌ای اون‌ها بتونه پاسخگوی چنین مسئولیت خطیری باشه"
پیامدهای مسئولیت پذیری	فردی	خودشناسی و استقلال، توسعه همه‌جانبه (روحی و شخصیتی)، مهارت‌های اجتماعی و اخلاقی، مدیریت کلاسی و آموزشی، توجه به تفاوت‌های فردی	م.6.دنش‌آموز مسئولیت پذیر از عزت نفس بالایی برخورداره و علاوه بر اینکه از پس چالشها و مشکلات خودش بر میاد بلکه توانایی کمک و همراهی با سایرین رو نیز داره"
	اجتماعی	امادگی برای انجام وظایف خطیر در آینده، مدیریت بخش های مختلف زندگی، توانمندی فرد در زندگی شخصی و حرفه ای، آمادگی برای پذیرش وظایف مهم تر،	م 3."یک فردی مسئولیت پذیر که از کودکی شخصیتش پرورش پیدا کرده در زندگی شخصی و حرفه ای خودش موفق عمل میکنه،"

سؤال سوم پژوهش: تجربه زیسته والدین از مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان دوره ابتدایی چگونه است؟

جدول ۵. نتایج تحلیل مضمون برای متغیر مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان از دیدگاه والدین

Table 5. Thematic analysis results for the students' responsibility variable from the parents' point of view

مضامین فراگیر Overarching themes	مضامین سازمان دهنده Organizer themes	مضامین پایه Basic themes	نمونه هایی از مصاحبه های انجام شده Examples of conducted interviews
ویژگی‌های دانش آموز مسئولیت پذیر	فردی	انجام کارهای شخصی، نظافت شخصی، انجام کارهای مدرسه، جمع کردن اسباب بازی ها	م.3: "بچه مسئولیت پذیر کارهای شخصی شو خودش انجام میده و اتاقش معمولاً مرتبه و کمتر نیاز به تذکر والدین داره"
	اجتماعی	کمک به افراد خانواده، کمک به دوستان، تعامل مثبت با بچه های فامیل،	م.2: "کودک مسئولیت پذیر آماده کمک کردن به سایر افراده و معمولاً با سایر بچه‌های فامیل رابطه خوب و گرمی داره و بهشون کمک میکنه"
مضامین اثرگذار بر مسئولیت‌پذیری دانش آموزان	خانوادگی	مقاومت پدر و مادر در برابر تنبلی فرزند، : عدم سرکوبی فرزند، مشوق ها، استقلال انتخاب، صبور نبودن مادر و همراهی بیش از حد،	م.5: "به نظر من چه پدر و چه مادر نباید کارهای شخصی فرزندشون و انجام بدن و جلوی تنبلی و کم کاری اون باید بایستن و اجازه بدن هر چند به غلط یا با تاخیر، اما کودک خودش به تنهایی وظایف محوله شو انجام بده"
	محیطی	الگو سازی، وجود قوانین و مقررات، محله زندگی، فرهنگ همسایگان	م.9: " به نظر من علاوه بر خونواده نقش محیط زندگی کودک در مسئولیت بار اومدنش خیلی مهمه
اقدامات والدین برای **مسئولیت پذیری دانش آموزان**	فردی	نظرخواهی از فرزند در تصمیمات کوچک، پذیرش خطا و اصلاح، آموزش مدیریت مالی (پس انداز)، مراقبت از کوچکترها،	م.4: "من به عنوان پدر، همیشه در هر تصمیمی که به فرزندم مربوط میشه نظرشو خواستم"
	خانوادگی	واگذاری برخی مسئولیت ها، تقسیم وظایف بر اساس توانایی و سن فرزند	م.5: "یه مادر خوب اونی نیس که تمام کارهای بچه شو انجام میده و نمیزاره آب تو دلش تکون بخوره، به نظر من یه مادر خوب، اونیه که از همون اوان کودکی به بچه‌اش یاد میده تا وظایفی که بر عهده‌اشه به تنهایی و به درستی انجام بده.
پیامدهای مسئولیت پذیری	فردی	کمک به اعضاء خانواده، خوش اخلاقی، متعهد بودن، پاسخگویی در برابر کارها،	م.6: "یه بچه مسئولیت پذیر در درجه اول خیلی خوش اخلاقه و به سایرین کمک میکنه و اغلب اوقات در برابر کارهاش پاسخگو هست"
	اجتماعی	رشد شخصیت، سرنوشت شغلی، آمادگی برای نقش های مهم در آینده	م.8: "بدون شک یه فردی که از کودکی مسئولیت پذیر بار میاد شخصیتش رشد میکنه و از همون کودکی اساس سرنوشت زندگی و شغلی خودش و پایه ریزی میکنه"

بحث و نتیجه‌گیری

همانطور که یافته‌های پژوهش نشان داد از نقطه نظر معلمان شرکت کنندگان در پژوهش، ویژگی‌های یک دانش‌آموز مسئولیت‌پذیر در بعد فردی (شخصی) شامل، تمیز و مرتب بودن، تلاش‌گر، ادب و احترام به آموزگار و سایر همکلاسی، تعهدمدار بودن، ایده آل نگری، انجام کارهای شخصی، باهوش و ذکاوت، خوش اخلاق، تجربه مسئولیت در خانواده و

در بعد کلاسی (حرفه‌ای) شامل، انجام تکالیف، تکمیل کاربرگ، نگهداری وسایل مدرسه، حضور و خروج به موقع کلاس، آوردن کتاب و دفتر، حمل کیف مدرسه، پذیرش کار اشتباه و جبران آن، کمک به سایر همکلاسی‌ها می‌گردد. این در حالی است که از منظر یک مدیر، دانش‌آموز مسئولیت‌پذیر در بعد فردی شامل انجام کارهای شخصی، نظافت شخصی، پذیرش اشتباه و اصلاح آن، اعتماد به نفس، حفظ آرامش، علاقه مندی به کار و تکلیف؛ در بعد گروهی شامل تعامل با مدرسه، با جدیت انجام دادن تکالیف، استقلال در انجام کارها و در بعد خانوادگی شامل برخورد خانواده با فرزند، وجود نظم و قانون در منزل، الگو برداری از اعضاء خانواده بود. همچنین از منظر والدین یک فرزند مسئولیت‌پذیر در بعد فردی شامل انجام کارهای شخصی، نظافت شخصی، انجام کارهای مدرسه، جمع کردن اسباب بازی ها و در بعد اجتماعی شامل کمک به افراد خانواده، کمک به دوستان، تعامل مثبت با بچه های فامیل بود.

این یافته‌ها با مطالعات Rodrigo-González and Caballer-Tarazona (2015)؛ (Rafiei Majumard, 2019)همسویی داشت. در این پژوهش‌ها مشخص شد که مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان به ویژه در دوران کودکی بیشتر متوجه انجام کارها و تکالیف شخصی فرد است. به عبارتی دیگر کودکان مسئولیت‌پذیر وظایف مقرر خویش را بی آن که نیازی به یادآوری داشته باشند، انجام می‌دهند و آنچه را متعهد به انجام آن می‌شوند، به پایان می‌رسانند.

بطور کلی از جزییات یافته‌های این بخش می‌توان چنین استنباط کرد که مسئولیت‌پذیر از منظر معلمان، مدیران و اولیاء دانش‌آموز، بر انجام کارها و فعالیت‌های فردی، گروهی و اجتماعی کودک متمرکز است. بر این اساس، آنچه که از وظایف و تکالیف یک کودک در کلاس درس، مدرسه و خانه انتظار می‌رود که با توجه به توانایی‌ها و پتانسیل‌هایش انجام دهد، تعاریف متنوعی از ویژگی یک کودک مسئولیت‌پذیر را ارائه می‌دهد. به عنوان مثال معلم با توجه به انتظاراتی که از دانش‌آموز خود را دارد، ویژگی‌های مسئولیت‌پذیری را برای او بر می‌شمارد. یک مدیر بر اساس میزان مشارکت دانش-آموزان در انجام وظایف محوله آنان برای سازماندهی، نظم و ترتیب و پاکیزه نگه داشت مدرسه، مصادیق مسئولیت‌پذیر را تعریف می‌کند و نهایتاً از منظر والدین میزان تلاش و همکاری کودک در انجام کارهای منزل و کمک و همیاری با سایر اعضاء خانواده را جزء ویژگی‌های مسئولیت‌پذیر فرزند خود تلقی می‌نماید.در خصوص عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری دانش‌آموز معلمان در بعد خانوادگی مصادیقی چون مشخص کردن حریم کودک در خانواده، قوانین و دستورالعمل در خانواده، همکاری خانواده با مدرسه، نوع رابطه پدر و مادر، نوع تربیت خانوادگی؛ در بعد اجتماعی مصادیق الگوهای جامعه، جمع دوستان؛ در بعد شخصیتی مواردی چون منزوی بودن، بازیگوشی، افسردگی، خشم، کم کاری، ضعف در فهم و یادگیری؛ و نیز در بعد آموزشی مواردی چون ایجاد اشتیاق و انگیزه، رفتار فردی و حرفه ای معلم، فرایندهای یاددهی-یادگیری را مطرک کردند. در این خصوص مدیران شرکت کننده در پژوهش در بعد عوامل خانوادگی مصادیق برخورد خانواده با فرزند، وجود نظم و قانون در منزل، الگو برداری از اعضاء خانواده؛ در بعد شخصیتی موارد ویژگی‌های ژنتیکی، تک فرزندی، خلق و خوی؛ در بعد محیطی موارد محیط زندگی فرد، تأثیر رفتار شخصی معلم و مدیر، همسایگان، محیط زندگی، دوستان؛ و نیز در بعد آموزشی نحوه آموزش، برنامه درسی، اعتماد به دانش آموز، تفویض اختیارات به دانش آموزان، روانشناسی دانش آموز را ذکر کردند. نهایتاً اولیاء در خصوص عوامل مؤثر بر مسئولیت‌پذیری کودک در بعد خانوادگی مواردی چون مقاومت پدر و مادر در برابر تنبلی فرزند، : عدم سرکوبی فرزند، مشوق ها، استقلال انتخاب،

صبور نبودن مادر و همراهی بیش از حد؛ در بعد محیطی مصادیقی چون الگو سازی، وجود قوانین و مقررات، محله زندگی، فرهنگ همسایگان و از منظر فردی مواردی چون نظرخواهی از فرزند در تصمیمات کوچک، پذیرش خطا و اصلاح، آموزش مدیریت مالی (پس انداز)، مراقبت از کوچکترها را مطرح کردند.

بر اساس نتایج به دست آمده به نظر می‌رسد بعد خانواده به عنوان مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در مسئولیت‌پذیر شدن کودک از دیدگاه هر سه گروه شرکت کننده در پژوهش، می‌باشد. پیشتر در ادبیات پژوهش از جایگاه خانواده و اهمیت آن در تربیت افراد گفته شد. خانواده به عنوان اولین نهاد اجتماعی که کودک در آن رشد می‌کند، نقش حیاتی در شکل‌گیری شخصیت کودک دارد. نوع تربیت کودک متأثر از رفتار والدین و سایر اعضاء خانواده، فرهنگ و همچنین طبقه اجتماعی و اقتصادی خانواده است. در خصوص اقدامات برای مسئولیت‌پذیر کردن دانش‌آموزان، معلمان در بعد تکالیف رسمی موارد چون ارتباط با دفتر مدرسه، مسئول تخته، مسئول ماژیک، انتخاب چرخشی داور زنگ ورزش، مسئول پاکیزگی کلاس، مسئول کتابخانه، مسئول حضور و غیاب بچه ها، نظارت بر تکالیف بچه ها، توجه کامل و حضور معنادار معلم در فرایندهای کلاسی و در بعد تکالیف غیر رسمی مصادیقی چون تقسیم کار در بین دانش آموزان، ارتباط قوی با اولیاء و دانش آموز، گزارش انجام کارهای خانه (کمک به مادر و یا سایر اعضا خانواده)، مواظبت از خواهر و برادر کوچکتر، احترام به پدر و مادر، تکالیف مذهبی در برابر خداوند را مطرک کردند.

بر اساس یافته‌های پژوهش، به ذی‌نفعان نظام آموزشی، از جمله والدین، معلمان و مدیران مدارس، پیشنهاد می‌شود برای تقویت مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان، فرصت‌های متنوع و متناسب با سن آنان برای انجام مسئولیت‌های فردی و جمعی فراهم شود. در این زمینه، می‌توان با آموزش و الگوسازی عملی، نحوه انجام وظایف روزمره، نظم‌دهی به وسایل شخصی و رعایت تعهدات را به دانش‌آموزان آموزش داد و به‌تدریج مسئولیت‌های بیشتری به آنان واگذار کرد. همچنین، مشارکت دادن دانش‌آموزان در امور کلاس و مدرسه، مانند مدیریت وسایل و کتاب‌ها، کمک به اجرای فعالیت‌های کلاسی و انجام وظایف مشخص، می‌تواند زمینه تمرین عملی مسئولیت‌پذیری را فراهم کند. گفت‌وگو با دانش‌آموزان درباره مفهوم مسئولیت، اهمیت انجام وظایف و پیامدهای پذیرش یا نادیده گرفتن مسئولیت‌ها نیز می‌تواند به درک عمیق‌تر آنان از این مفهوم کمک کند. افزون بر این، فعالیت‌های گروهی و مشارکتی، از جمله ورزش‌های تیمی و فعالیت‌های گروهی در مدرسه، فرصت مناسبی برای تقویت همکاری، تعهد و احساس مسئولیت نسبت به خود و دیگران فراهم می‌آورد. واگذاری مسئولیت‌های گروهی و فرصت‌های محدود و متناسب برای رهبری فعالیت‌ها نیز می‌تواند به پرورش احساس تعهد و پاسخگویی دانش‌آموزان کمک کند. در نهایت، استفاده متعادل از تشویق و بازخورد مثبت، در کنار ایجاد هماهنگی میان خانواده و مدرسه، می‌تواند به استمرار رفتارهای مسئولانه و نهادینه‌شدن تدریجی مسئولیت‌پذیری در دانش‌آموزان کمک کند.

مشارکت نویسندگان: **نویسنده اول**،مشارکت در طراحی پژوهش، تدوین چارچوب کلی مطالعه و روش‌شناسی پژوهش و نظارت بر انسجام علمی مقاله. **نویسنده دوم**، مشارکت در تدوین روش‌شناسی، گردآوری داده‌ها و انجام تحلیل‌های مرتبط با اهداف پژوهش و **نویسنده سوم**، مشارکت در نگارش نسخه اولیه مقاله، بازنگری محتوایی و علمی و ویرایش نهایی متن. تمامی نویسندگان در بررسی و تأیید نسخه نهایی مقاله مشارکت داشته‌اند و مسئولیت محتوای نهایی آن را پذیرفته‌اند.

قدردانی: نویسندگان از تمامی اشخاص، مراکز یا سازمان‌هایی که در انجام این پژوهش یا آماده‌سازی مقاله همکاری علمی، فنی، اجرایی یا مشورتی داشته‌اند، صمیمانه قدردانی می‌کنند.

تعارض منافع: نویسندگان اظهار می‌دارند که هیچ‌گونه تعارض منافع مالی، شغلی، شخصی یا سازمانی که بتواند بر نتایج یا تفسیر این پژوهش تأثیرگذار باشد، وجود ندارد.

تأمین مالی: نویسندگان اظهار می‌دارند که این پژوهش و نگارش مقاله هیچ‌گونه حمایت مالی، گرنت پژوهشی یا منبع مالی دیگری دریافت نکرده است.

بیانیه دسترس‌پذیری داده‌ها: داده‌های پشتیبان این پژوهش بنا به درخواست منطقی از نویسنده مسئول قابل دریافت است.

بیانیه استفاده از هوش مصنوعی: نویسندگان اظهار می‌دارند که در هیچ‌یک از مراحل تهیه، نگارش، ویرایش، تحلیل، ترجمه یا آماده‌سازی این مقاله از ابزارهای هوش مصنوعی مولد یا فناوری‌های مبتنی بر هوش مصنوعی استفاده نشده است.

تأییدیه اخلاقی: این پژوهش با تأیید کمیته اخلاق پژوهش دانشگاه الزهراء (س) و با کد اخلاق ۲۸۹۵۶ انجام شده است. تمامی مراحل پژوهش مطابق با ضوابط و اصول اخلاق در پژوهش اجرا شده است.

References

Abbasiyan, M., Hosseinpour Asgharkhani, F., Malekzadeh, F., & Karimzadeh, A. (2024). Investigating the Impact of Parental Behavior on Children's Responsibility. 4th International Conference on Educational Sciences, Counseling, Psychology, and Social Sciences, Hamedan. https://civilica.com/doc/2097993

Amini Kehrizsangi, Q., & Hossein Qolizadeh, R. (2023). Description of school leadership patterns in connection with contextual variables (case: schools of Razavieh region of Mashhad). *Journal of Educational Sciences, 30*(1), 21-38. https://doi.org/10.22055/edus.2022.39135.3301 [Persian]

Alexander, N. A., Jang, S. T., & Kankane, S. (2017). The performance cycle: The association between student achievement and state policies tying together teacher performance, student achievement, and accountability. *American Journal of Education, 123*(3), 413-446. https://doi.org/10.1086/691229

Alidadi, F., & Safari, S. (1400). Examining the responsibility of students, *Quarterly Journal of Studies and Research in Behavioral Sciences, 3*(6), 74-66. https://sid.ir/paper/419279/fa [Persian]

Alisofi, A. N. (1404). The mediating role of academic responsibility in the relationship between academic self-belief and academic satisfaction with attitudes toward education and career future among female students of Farhangian University of Zahedan. *Journal of Cognition, Behavior, Learning, 2*(3), 1–13. https://doi.org/10.61838/jcbl.247 [Persian]

Chalabi, M. (2014). Sociology of order: Description and analysis of social order. Ney Publishing. [Persian]

Ghadampour, E., Chegeni, Z., Kalantari, M., & Shahbazi, K. (2026). The effect of emotional competence training on emotion regulation and self-control of adolescent female students who are victims of bullying. *Journal of New Thoughts on Education, 22*(2), 77–95. https://doi.org/10.22051/jontoe.2026.53259.4142

Gudarzi, A., Dayalmeh, N., & Ahmadi Zamani, Z. (2018). Explaining the factors affecting students' responsibility based on Imam Sajjad's treatise on law with an emphasis on the role of the school. *Problems of Islamic Education and Training, 4*(2), 65–98. [Persian]

Hutt, E. L., Gottlieb, J., & Cohen, J. J. (2018). Diffusion in a vacuum: ed TPA, legitimacy, and the rhetoric of teacher professionalization. *Teaching and Teacher Education,* 69, 52–61. https://doi.org/10.1016/j.tate.2017.09.014

Lunenburg, F. C., & Ornstein, A. C. (2021). Educational administration: Concepts and practices (7th ed.). SAGE Publications.

Pashaei Yusuf Kandi, A., & Hosni, M. (2022). Examining the relationship between organizational values and charismatic leadership with social responsibility and job performance: Investigating the mediating role of organizational commitment among nurses. *Journal of Educational Sciences, 29*(2), 189-210. https://doi.org/10.22055/edus.2022.40209.3344

Rodrigo-González, A., & Caballer-Tarazona, M. (2015). A model to assess students' social responsibility behavior within a classroom experiment. International Review of Economics Education, 18, 62–82. https://doi.org/10.1016/j.iree.2015.01.002

Rafii Majumard, S. (2019). The effectiveness of critical thinking training on positive emotions and social responsibility in students of the second year of elementary school in Ashkazar [Master's thesis, Islamic Azad University, Ardakan Branch]. [Persian]

Rostami, M., & Banani, M. (2025). The relationship between self-efficacy, procrastination, responsibility, and academic achievement in male adolescents in the first year of high school. *Journal of Cognition, Behavior, Learning, 2*(4), 1–15. https://doi.org/10.61838/jcbl.302

Safari, S., Hakimzadeh, R., Dehghani, M., & Gholamali Lavasani, M. (2022). Presenting a conceptual model of game-based education with an emphasis on skill learning: a meta combination study. Journal of Educational Sciences, 28(2), 97-112. https://doi.org/10.22055/edus.2021.37030.3206 [Persian]

Vakiliha, S., Mousavi, S. Y., & Torkaman, F. (2017). Barriers and structural constraints to commitment to citizenship ethics among 18–29-year-old youth. *Strategic Studies on Youth and Sports, 16*(35), 71–92. [Persian]

Yousefi, S. (2024). Investigating the relationship between academic self- efficacy and social responsibility among students. The First International Conference on Pioneers of Education, Khorramabad. https://civilica.com/doc/2325293